ԵՐԱՍՏԱՆ

Տարեգրական Լուրեր

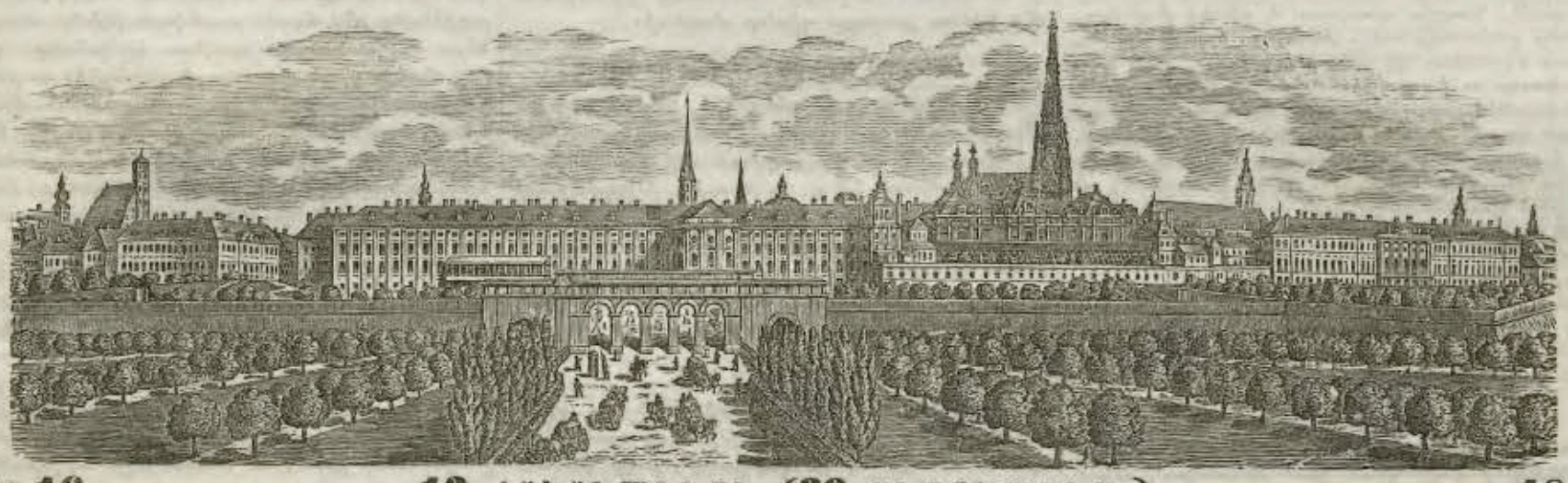

թիւ 16 — 12 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ (30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ) — 1847

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԵՆՆԱ. Լոգիստրեթի արքիդքսուհւոյն հրաժարումն ու պատուիրը։ Փրանցիսկոս արքիդքսին մահը։ Կոնստանտինոսի ու Դոմոդիդիսոնենց լրագիրներուն խաղալիքի դիպուածները։ Ֆրայ լրած խարդոսութիւններ։ Կարոլոս Լայնինգենի գանձերուն խլումը։ Խաղալիքի դիպուածներուն ժողովքին գործը։ — ԱԻԻԼԱՌ ՈՒ ՆԵԱՊՈԼԻՍ. Գաւառներուն ապրանքներուն դադրիլը։ — ՄԱՐԴԻՆԻԱ. Արքունական շինութիւնը։ — ԳԻՆԿԱՌԱ. Լիմոնադի խռովութիւնը։ — ԳԱՂԼԻԱ. Պարտից գնդապետին թոշակներին առնելուն երկիր։ Ֆոնտվիլի իշխանը։ Սու սովորութիւնը ընդհանուր ապրանքի պատուիր։ Ի՛սանու։ Օմանի դեմ ի Պարսիկս երթեցողը։ Պարսիկների փառասիրութեան ժողովքին հրամանը։ — ԸՆԻԳԻԱ. Անդղիացոց նոր նուիրեալի ուրիշը։ Անդղիա երկաթի նամակով գացողներուն իրիր։ Ընդհանուրի յաջող լուրեր։ — ՀԻՍՊԱՆԻԱՆ. Իսկ արմատական ու իրենց ուղղութեան պատերազմի վրայ լրած խարհրդներն ու եղած իրողութիւնները։ — ՊՈՐՏՈՒԳԱԼ. Լիսբոնացոց մեռելաթաղութիւնը։ — ԻՏԱԼԻԱՅԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ԿԱՊԱՆ. Հին Վանին նկարագիրը։ — ԲԱՐԲԱՐԻԱՆԱՆ. Ճշմարիտ կրօնութիւն։ Սայիդ մահմետականին դարձը։

ՎԻԵՆՆԱ, 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Բարեացս Հին, շաբաթ օր, կէս օրը մտաց 12ին, Շէնպրունի կայսերական պալատը՝ բարձրագոյն Լոլոսբէթի արքիդքսուհւոյն հրաժարումը կատարուեցաւ *, որն որ Հոնգրուցիոյ Յովսէփի արքիդքսին, Ունկարիայի պալատինին, Կայսեր հօրեղբօրը, դուստրն է, ու Գերբարձրաւոս Կարոլոս Վիլիոմ բարձրագոյնս արքիդքսին հետ՝ որն որ նոյնպէս Աւստրիայի Իւսէ բուռած յիշէն է, նշանուած էր։ — Ամբոր կայսերական իրական ու գաղտնի խորհրդականները՝ իրարու վրայ հոն դրուեցան։ Ամեն բան պատրաստուելէն ետու, մեծատիտ Կայսրը երկու նշանաձեռներով ու արքիդքսերու բազմութեամբ՝ արարողութեան սրահ բռուած տեղը եկան։ Կայսրը դահին առջեւը կեցած՝ հրամարման գրիչը ձանուցանելէն ետքը, սեղմութեան առաջին պաշտօնեան Մենդունիք իշխանը հրաժարման նամակը կարդաց, որուն բարձրագոյնս Հոլոնացոյն բազբին Արքիեպիսկոպոսին առջեւ ձեռքը Աւեստարանին վրայ դնելով՝ երդումը բրաւ, ու նամակին սակը իր անուանը ստորագրութիւնը դրաւ։

Նրկուշաբթի օրը Հոկտեմբերի կին, մեծ հանդիսով նոյն պալատին մէջ, պատին ալ կատարուեցաւ։ Երեկուան ժամը Յին մեծատիտ Կայսրն ու Կայսրուհին բոլոր արքիդքսերով ու մեծամեծներով իրենց մեծագին զարդերովն ու նշաններովը զարդարուած՝ կոյսերական մատուռը իջան։ Փնտան ու բոլոր արքիդքսերը անմիջապէս Կայսեր առջեւէն կիրթեցին։ իսկ եռանդէն կու գար Հարսը կայսրուհւոյն ու իր մօրը Մարիամ Թերեզիա արքիդքսուհւոյն մէջ ունդը։ առանց եռանդէն կարգաւորուղ պատանի իսահանունին ու օրիորդնեարը հանդիսաւ կու գային, որոնց ամենուն քովերնին՝ եղեր կարգ, գերմանացի, ունկարացի ու իտալիացի ազնուական իկիկնարարներ՝ իրենց աստիճանովն ու գինուորական զարդովը կը քալէին։

Պատանին կարգը կատարող քաղբին Արքիեպիսկոպոսը ուրիշ հրաբերուած եղիսկոպոսներով ու իսապատիներու եւ կղերիկոսներու բազմութեամբ՝ եկեղեցւոյն դռնէն բոլոր արքունիքը ընդունեցաւ։ Մինչեւ Կայսրն ու Կայսրուհին անմիջապէս դուռն տակը, ու բոլոր մեծամեծները իրենց պատշաճ տեղերը եռանդէն ետքը, հարսն ու տիկնայ ալ խորանին առջեւը իրենց համար պատրաստուած աթոռներն վրայ շոգեցան։ Արքեպիսկոպոսը արարողութեան համաձայն կարգը կատարեց, ու վերջը ամբոխներուն ընտուած երգը երաժշտական նուագներով երգուեցաւ։ Մինչ անմիջապէս դատեն, ու թէ Զինեալ Աստուած երգը սկսելու առեն՝ նկան, անդամ դուրը կեցած զինուորական դնդերը հրացաններն դուրսեն՝ բարեւ տուին։ Ոչինչ Աստուածը լմենալն ետեւ՝ նորէն դահլիան դարձան, ու մեծատիտ Կայսրն մնաւուն հնուանալու տեղը՝ երրորդ անգամ նոյն զինուորական բարեւը տրուեցաւ։ Դրան պատին դատ դահլիի մը մէջ՝ սերուելուց դեսպանները ժողված էին։ Նկնդեցիին գառնորիսուն պէս, մեծատիտ Կայսրը բոլոր արքունական դիրքառաջնորդ հոն երեցաւ, ու նոր պատկառաձներուն բարեւնագիտութիւններ եղան։ — Խոնարհագոյնս նորապակ գոնքն ու դքուհին աս հարսնիքին պատճառաւ Վիեննայի ազգաբնակներին հաղարական փիլոսին բաշխեցին։

— Այս կայսերական տանն ուրախութիւնը յանկարծ ամուսնոյ Յին գառն ապրն ու տրտմութեան դարձաւ երբ որ Կարոլոս արքիդքսին երրորդ որդւոյն՝ Ֆրիդերիկոս արքիդքսին, կայսերական ծովագնացին, մահուանը լուրը հասաւ, որն որ ամսոյս Հին ու Յին մէջն գիշերը Վենեսիկ, քսանուհինգ տարուան հասակին մէջ, հոգին տաւնցած էր։ — Կայսերական հրամանաւ բոլոր արքունիքը վեց շաբաթ, (առաջին երկու շաբաթը խիստ ու վերջին չորս շաբաթը թեթեւ) ոգոյ մէջ մնաւ։ — Այս ան հոչակաւոր արքիդուքսն է, որն որ 1841ին Աւստրիայի կողմանէ Օսմանեան տերութեան գացող նաւատորմիղին մէջ ըլլալով, իր քաջութեամբը Պահան Եգիպտացոց ձեռքէն առաւ, ու աս իր քաջութեանը համար չէ թէ միայն իր Կայսրէն Մարիամ Թերեզիոյի կարգին նշանը ընդունելու, հապա նաեւ Ընգլիացոց Գարտհին ալ անձամբ գինքը Բաղանեաց կարգին մեծխաչիկ ըրաւ։ Ասոնց Հանդուցեալին պատիւն ու փառքը Եւրոպայի մէջ աւելի եւս պայծառացաւ, երբ որ իր յաջող կանքը Յովսէփենիսան ըսուած հին կրտեսարար ասդանութեան կարգը մնաւ, ու անկէց ետքը իր սուրը կրանի թշնամեաց դէմ գործածելու. ամենեն ինքը գինքը պատասխանեց, որուն համար ալ իր մահը ամենուն ցաւալի ու կսկծելի է։

— Լորեցս Փարիզ Գոնսէրվատէր անուանեալ նոր լրագիր մը սկսաւ հրատարակուիլ։ Այս լրագիրը, ինչպէս կիրերեայ, Պաղեստինի պաշտօնականներուն ու կառավարութեան ընթացքն ընդարձակ՝ քաղաքականութեան վրայ գրած հատուածներն ալ Պաղեստինի ազգութեան մասին ու կանքը կրնան համարուիլ։ Այսպէս իր վերջին թիւերին մէջ Խորտիսի վրայ, Փարիզի լրագիրներուն լրած ոգեկին դէմ խորհրդածութիւն մը կրնէ, որն որ մեր ասացին թիւերուն առ քանիս մէջ Ալեսանդրիայի լոնուած բնութագրին վրայ հրատարակած հատուածներուն հաստատութիւն մը ընելու համար՝ հոս տեղը քաղելով կը դնենք։

«Ինչպէս, հիմա, կ'ըսէ Գոնսէրվատէր, հակառակ եղող լրագիրները Խորտիսի թեղրոյն վրայ ինչ բան խօսեցան։ Այս թեղրոյն գէմ ուարտիւ իրենցերն ազէկ կը հիշի՞ն, մեծութիւնը շատիցին, նեղարդիրը իմացան։ Այն թեղրոյն արդար առհմանը հատուածները կանայի՞ն։ Այս ալ բաւական չէ. արդեւք անկեղծ մտաց առ թեղրոյն յանձնաղութիւնը ուրիշներ, չէ նէ թեղրոյն ուրիշ ամեն թեղրերուն մէջ, անանկ ալ հոն անկարգութիւնն ու չիմացութիւնն բաներ բնաւորութիւն։... Խորտիսի թեղրերը երկու տարբեր տարբեր երես ունի. մէյ մը նեղրին երես, որ որ իրական գործունութիւններ ալ կան նէ՝ յանձնաղութիւնը կորելի է, բայց ան յանձնաղութեան վրայ հոկառակ եղող լրագիրներուն խօսելու վրայ շատին. մէյ մ'ալ ուրիշ երես ունի, որուն կը վերաբերի ասդիս անդին պատահած խուռվայզ դիպուածներ։ Լրագիրները ամեն բանի յառաջ մասնաւոր կերպով մը ասոնք յառաջ կը բերեն։ Դիտուած մը բնութիւնը երդնակներուն մէջէն՝ ասիկի աւելի բան ինչուան խորհրդ, ասիկի աւելի վատնդաւոր երդնակ մը չկայ։ Ասան դէ չէ թէ Գիսիրնոյ, Լիմոնոյ, Լուգդա ու Հենուխ եղած խռովութիւններուն պէս խռովութիւններով կամ ապատամբութիւններով՝ կրնան ան Խորտիսի տերութեանց մեծ մասին հարկաւոր երդումներն ի գործ դնուիլ։ Եւ ասկէց դատ անկարելի է որ ասանկ մեկնութիւնով ի գործ դրուելու ատեն՝ Երրորդ ոչ ալ շղարշի ու անանց հետեւութիւններէն չմտածեցուցէ։... Սարսափելեան կը սեսնենք որ հիմա Խորտիսի մէջ գրուած բաներ հատուածներ պահելուզդ, խելոյի, իմաստուն ու քաղաքական կոչման մը բաղաքներ կ'երեւուն, այս ինչն այնպիսի մարդիկներու՝ որոնք որ ամեն բան ատենուվայ ընել հաղելով՝ գործնական յառաջադիմութեան մը ասաւիկ կը բաղձան, բայց միտոյ ատենն կարգաւորութեան հոգով ալ լեցուն են։ Այս կողման կարծենալը յարմարութիւնը բաղձալի բան է. ան կողման կը մնայ հիմա Խորտիսի բնութագրին տերութիւններուն ու հատարակայ կարգաւորութեանը հատուածներն երաշխաւորութիւն մը ընել։ Խորտիսի մարդիկն ու ոգիկ բաղաքացիները պէսպէս չեն մտածեր որ կառավարութեան դէմ միաբան ու կառավարութեան ազատ ոգեաց բնութիւնը միայն կրնայ տեւական յառաջադիմութիւն ըլլալ։ Ասանկ բնութիւններ մէջ կրնան մեզի հաւատալ։ Գաղղիան չարիւն ասելի իրաւունք ստացած է՝ իրեն երկրար տարեցուն ու յաւագին փարձն ետքը ասանկ բաներու վրայ խօսելու։ Գուցէ՞ որ ամեն

տեղ մանուտող խաղիպի մէջ աղէկ համեղուած բրան որ կոնտուրը յաւաջդիմութիւնը՝ ապատամրութեան վասնգաւոր ջանքէն շատ վեր բաներու է, թէպէտ ան կոնտուրը յաւաջդիմութիւնը թերագնատար ու զանգեպ ալ բլլայ։ . . .

Լեռ որ ոտ ատանկ է, ուրեմն Գարդինալի ու իր կուսակցութիւնն ըսնած ճամբան դիւրա. կենդ իմացուիլ։ Գարդինալ՝ ատանոնէօքը տարբեր է վեր ըրածը՝ իրեն պարարին հանմնաս հիմա ալ դիտ՞ որ ընէ։ Մեր ընթերցող, մեր սիրելիներդ, մեր վերնանելով 1848ին ուրիշ՝ ու 1831ին ուրիշ չէին։ Խորհրդութիւն, դարանց պահպանութիւն, իրաւանց յարգութիւն, կանոնաւորութեանց ու աւերութեանց անկախութիւնը. մէջի մեր ազատին թարգարանութիւներ հատատուն կոնտոր եղած է։ Գարդինալ՝ ոտ կամ ան երիրին հարկաւոր եղած յաւաջդիմութիւներ ու նորգութիւնները հակում ու բաղձանք ունենալ կը պահէ. Գարդինալ պատատ է անանկ փափաքութիւնդ դոմանք տալ, յորդորել, երբեմն ալ յանդուգն եղանակ, մը սդեռութիւն ընել, բայց միշտ կանոնաւոր ու խաղաղական ճամբով։ . . . Ա՛ս է մեր հիմնական՝ Եւրոպայի ու բոլոր աշխարհիս մէջ ուեղեցած պարարքներու ու պարտաններու. ոտուգիւ դեղեցիկ է ոտ պարտանը, ու. ինչպէս ալ մեծ է որ կրնանք ասիկա բաւական սեպել։ . . . Ի՞նչ կը նշանակէ ան Խաղիպի մեռելեան դիրքը՝ կարն որ Լիվոռնոյ Պանդուլի վարժարանը ճառով աղջնեց։ Ի՞նչ կը նշանակէ ան Խաղիպի Խուշաւոր ունուր, որն որ խաւմայոյ ժողովրդեան բաղմութիւնին երբեմն ոտ երբեմն ան խաղիպի իշխանին արուեցաւ։ Ա՛ս խորհրդութիւնը, ոտ երեւակայուած թագաւորութիւնը որն որ ապրակոն եռանդով մը կը գրգռէր, ամէն դարձիներու հակառակ են։

Պիտ ենք քրիստոնէութիւնն հին մոլորաբաղդութիւնի մէջ ապրուելու սիրելուորութիւն մը բրաս, իմաստուն միջոցներով՝ հարկաւոր ճանչցուած նորգութիւնները ի դարձ դրաս կամ խոստացաս, ուստի իրեն բոլոր պատանց շնորհաւորութիւն ու բարեմաղթութիւն կրներ։ Ա՛ս յաւաջադիմութիւններդ բարեկարգութիւնն ու իրաւանց հանմանայն են։ Ամէն կառավարութիւն, ամէն տերութիւն պիտ՞ որ ջանայ որ ոտ օրինակին հետեւի, բայց ասկից շատ ապրբեր են Գոսինոն ու Լուգգա եղած խռովութիւնները, Մեսոլիոյի ապատամբութիւնը։

Ա՛ս ուղիղ ու առողջ խորհրդածութիւններուն հակառակ՝ Գոնսալիդիւսիոնէլ Խաղիպի իշխանները կը յորդորէ որ թէ չեն կրնար դէնքով ու զօրքով Աւստրիայի գրաւելեան գէմ նլլել, ու ուրածներն որ է Խաղիպի անկախութիւնն ու ազատութիւնը՝ յառաջ տանել, գոնէ բարդապէս չանան որ Աւստրիայի ազգեցութիւնը օրէ օր պակասցնեն, որ օր մը կարող բլլան անկէ բաժնուիլ, այնպէս սեպելով իրը թէ Աւստրիա Խաղիպի յաւաջդիմանը հակառակ է։ Ա՛ս ենթադրութիւնն գէմ Վենետիկի լրագիրը երկայն ու. ապրուստասխան մը կու տայ, ու կը ցուցնէ թէ ամենէն ուժգի Աւստրիա՝ Խաղիպի յաւաջդիմութեան պատճառ եղած է, ու անոր օրինակ մը կը բերէ ու տարուան Խաղիպի գիտաններուն Վենետիկ ըլլալ ժողովքը, որուն Աւստրիա ամէն յաւաջդիմութիւններ ուրիշ ուրիշ տուած է։

— Վենետիկի լրագիրը ուս միջոցով՝ Դանիելի եղբօրը ազգուն Կարլոս Լուգիանոս Պանիեցի իշխանին նոյն ժողովքին մէջ տուած գրիմակրութիւնն ու. Վենետիկն վերնուրիւն ալ կը ցիշէ։ Ա՛ս իշխանը ժողովքին մէջ կենդանաբանութեան (Zoologie) հատուածին գահիրեց ընտրուած էր, ու իր առաջին ճառը խոսիրը առնի՝ քաղաքականութեան վրայ խօսք բացաս, ու Խաղիպի մէջ եղած ապատամբական շարժումներդը գովելով՝ Աւստրիան վար գարկաս։ Ա՛ռաջին անդամն՝ տերութեան կողմանէ իրեն տրդարարութիւն մը եղաս, որ պրոպիսի պարզ ուսումնական ժողովքի մէջ քաղաքականութիւն չխառնէ, ու իր խոսակցութիւններուն մէջ զգոյշ կենայ։ Իշխանը ուս ապրարարութեան մանկ չբրաս, ուստի եւ Վենետիկի բարձրագոյն կառավարը պարտաւորեցաս, իրեն ոնցից թուղթ խրկել ու ըսել որ երեք շորս ժամու. մէջ Վենետիկ թողու երթայ։ Ի՞սիկա եղաս Վենետիկէն Հնամ դնաց, ուր որ միշտ կը բնակի ու արդէն քաղաքացի զօրաց մէջ ալ գրուած է. հոն ալ, ինչպէս կ՚երեւայ, նորէն անհանդարտ կենալուն համար, Հոռանցի տերութիւնէն Սեպտեմբերի 29ին հրաման ընդունեցաս որ անէն դուրս չելլէ, կամ թէ բանը իր տանը մէջ ինքը գինքը բանտարկուած սեպէ։

— Վենետիկ Սեպտեմբերի 29ին Խաղիպի գիտաններուն ժողովքը մեծ հանդիսաւ գոցուեցաս։ Ընդհանուր փառաւորութեանը համար՝ բարձրագոյն փոխարքան իր կողակցովն ու որդիներովը ներկայ գտնուեցան, որոնց դարարար ժողովականները ուրախութեան ու մեծարանքով ընդունեցան։ Վերջ ուրախութիւն չկրցու ժողովքին, նաեւ քաղաքական, կենտրոնական ու եկեղեցական իշխանութիւնն իրենց այցելութիւն ընելը։ — Ընդհանուր առենադպիրը ժողովքին գործքը կարդալէն, ուրիշ հարկաւոր բաներդը ծանուցանելէն ետեւ՝ ամէն մէկ ուսմանց բաժիններու. առենադպիրներն ալ իրենց նիստերուն մէջ եղածը համառօտաբար ծանուցին։ Ապրը ժողովքին ընդհանուր գահերեց Ճիովանելլի կոմսը անդրոյն հանմնաս ընտիր ճառ մը գրուցելով՝ ժողովքին անդամներէն հրաժեշտ խնդրելց, ու ասանց աս խնդրորդ. դու մարման մէջ ցուցուցած, բարի բարի պատոյներուն համար բանմաղթութիւններ բրաս։ — Ա՛յսպէս լմընցաւ ինդրորդ ժողովքը՝ որն որ Վենետիկ ուրախութեամբ ու պարծանքով իր նոր պատմութիւնն երեւելի յիշատակներուն մէկը կը համարի, Ի՞նչ Վենետիկի լրագիրը։ — Ինկող տարի աս Խաղիպի գիտաններուն ժողովքը Դոսիանոյի դքսութեան մէջ Ալիէնա քաղաքը պիտ՞որ ժողովի։

ՍԻՊԻԼԻԱ ՈՒ ՆԷԱՊՈԼԻՍ

Լեւանդալսէն Սեպտեմբերի 26ին գրուած թուղթ մը կը ծանուցանէ, կ՚ըսէ Էսպէրոյ հիշեր Պէռպարիէր, որ Գալաբրիայի մէջ ապատամբութիւնը գաղրած կլլայ հանարուիլ։ Օրերին բարի հոգին ու բարի բնակիչներուն ապատամբներուն դէմ ունեցած ատելութիւնը՝ աս ապատամբներուն ակած խռովութիւնը յառաջ տանելու յոյս կարեցին։ Ա՛ռկ քանի օրուան մէջ ապատամբներէն եօթանասուն հոգի իրենց կամքը անձնատուր եղան։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

Ալեքսանդրիա Սեպտեմբերի 20ին կը գրեն թէ Յարձանա փոքր շփոթութիւն մը պատահած էր, ու Գենովա ալ կը վախցուէր, բայց հոնտեղաց զօրաւորը ժամանակին իմանալով՝ խռովութեան առջեւը առեր է։ Ասոր վրայ դալ իմա՞ն մէջ մնդրտեան կը գրենք։

ԴՈՒՆԿԱՆԴԱ

Լիսբոնայ Սեպտեմբերի 21ին ու 22ին նորէն ժողովրդը ոտ ելեր է, ինչպէս կ՚երեւայ Մեծ դքսին քաղաքացի զօրաց հանար առած օրէնքներուն՝ վրայ ոտ գոհ բլլալով։ Իրենց բարկութիւնն ու տրմանքը գլխաւորապէս ան պաշտօնատարներուն դէմ էր, որոնք որ ան տրուած օրէնքներուն հետեւակները կամ կողմնակիցները կը կարծէին, ուստի եւ կ՚ուզէին զիրենք ձգել, մինչեւ. զայն նաեւ տեսերնին կոխեցին։ Տերութիւնը խռովութեան պատճառն իմանալով՝ շատերը քաղքէն հեռացուցած է, ու շատերն ալ ժողովրդեան կատաղութիւնը իջեցնելու համար բանտարկեր ուս ած է։ Ասոր եզրին տեսնելով որ խռովութիւնը չէր դադրիր, Յուլիանոս Ռիչի փաստաբանը առնցն 22ին Դարտագնիերի ըսուած գաղրին ձմերոցը գացեր ու. պատշգամին (շէնիէրին) վրայ եղած ժողովուրդը խաղաղութեան ու հանգարտութեան յորդորեր է։ ու ան յորդորանքին ու. խօսակցութենէն ետքը չէ թէ միայն խռովութիւնը դադրեր է, այլ նաեւ ամէն մարդ լրած խօսքերէն համոզելով իր տեղը առնը քաշուեր է։

ԳԱԼԼԻԱ

ՓԱՐԻԶ, 25 Սեպտեմբերի։ Թագաւորը Սեպտեմբերի 23ին Գոմբիէնեը եղած պատանի մէջ Պարսից դեսպանը հանդիսական տեսութեան ընդունեցաս։ Դեսպանը կրցուցին շատ փառաւոր հագուած ձգուած էր։ պարեղօտն (Էնիարին) ու գլուխը կարած փոկերը (սորբէ) Պարսիքի գիտիկ (շալ) էին։ իր մարգիներովը մեկտեղ հնցած եր. կառքերուն ամէն մէկուն ոսկեայ ձի լծուած էր։ Թագաւորին կողմանէ իրեն ուղղիչ խոսրուած էին Ալն Պարիի կամին հետ Ալիքս 8ին կրանժ, Վասլոսի ու Պիտալ թագաւորները։ Իսկ պատանին մեծ բանին մէջը երկու խումբ հետեւակ զինուոր իրենց երաժշտական գնդերովը, պահապան զօրքերն ալ սուրերնին քացած, կայդաս շարուած կեցած էին։ Ամբոխը հոն հասած ատեն՝ քիչ մը բան ճաշակելէն ետքը՝ արքունի արահէզ գացին, ուր որ Թագաւորը զօրաւորի դրեսա հագած իր գահին վրան էր, երկու կողմն ալ երկու որդիքը՝ Նեմուրի ու Մոնպանսիէի դքսերը կային։ Պ. Պիգան, պատուոյ պաշտօնեան եւ ուրիշ շատ պաշտօնեաներ ու զօրականներ ալ ներկայ էին։ Այրքա Մէհէմմէտ Ալի Խան դեսպանը ներս մտնելուն պէս՝ երկու անգամ՝ մէյ մը դրան առջեւը, մէյ մը գահին մէջ տեղը, մէյ մ՚ալ գահին մօտ մինչեւ կ՚երթար ծունկերուն բարեւ տուաս, ու զանազան մեծարանքներ ընելով՝ սիրաս ազատելեան ոճով պարոկերէն ճառ մը խօսեր, որուն մէջ Պարսից թագաւորին զօրութիւնը՝ Օրտանին կամ Երեւակին զօրութիւնը հաւասարցուց, անոր թագաւորութիւնը փինչեւ երկինք տարածեց, ու զօրայոյ թիւը աստղերնուն բազմութեանը հանեց։ Իսկ Գարդինալցոյ թագաւորը "Արեգական շքեղ պատիւ" անուանեց, անոր պարտան ալ պրանչերի պարծանութիւնը համար "Երկնից հաստատութեան հեռը մտցի (Ե՞ԲԷԼ ԿԵԼԷ)" ըսաս։ Ապին խօսքին մէջ միւսեգամայն ցաւցուց որ Պարսից թագաւորը ան բարեկամական կապին շարունակութիւնը ու օրէ օր աւելնալը կը բաղձայ։ Ա՛ս խօսքը Պ. Ցէկրանի թարգմանելէն ետքը՝ Գարդինալցոյ թագաւորը տասնակ պատասխան տուաս։ "Մեծ թագաւորը, ձեր բարձր տէրը, ձեզի պէս մարդ մը հոս դրեսան իրկելով՝ ինձի շատ մեծ հաճութիւն տուաս։ Ա՛ս տեղը պիտի տեսնէք որ ինչպէս ես ալ, իմ տէրութիւնս ալ մեծ եւ ուժգնագոյն ան երկու տէրութիւնց մէջ եղած բարեկամութիւնը տնտցանելու ու հաստատուն պահելու կը ջանանք։ Ապին իսկ մտերս դրած առուտուրի գաղիներնիս ան բանին հաստատութիւնը նոր երաշխաւորութիւն մին է, որան վրայ ես մեծ համարում ունիմ"։ Ա՛ս խօսքերը նոյն պ. Ցէկրանի պարսկերէն թարգմանելէն ետեւ՝ գեսպանը նորէն գահին մոտիկցաս ու խորին երկրպագութիւններ ընելէն ետքը՝ իր ծառաներէն երկու. երեսելիները արծրմիկ ամանի մը մէջ Պարսից թագաւորին խաւրած նամակը, անոր կնիքադիրը, եւ Ալենգան ու Ուռիճի պատուոյ նշանները Գարդինալցոյ թագաւորին ցերին ընծայեցին։ Ամէնքը գեսպանը թագաւորական ընտանիքին ներկայացուցին, հոն ալ, ասպէն բանասնեղծ բլլալով, իր թագաւորին կողմանէ վերջին ատենների զարդարուն խօսքերով բարեմաղթութիւններ ըսաս, ու Թագաւորոյն եւ իշխանաց հինգ տարի Գարդինի ցիսիներ, պարսկատանի բարակ կերպասներ, ապարանջաններ (դիլեզիներ) ու մարգարտէ մանեակներ (կերդանլաներ) եւ ուրիշ ծանրագին զարդեր ընծայ տուաս։ Իսկ Փարիզի կոմսին (թագաւորին անդրանիկ որդւոյն՝ Օրլէանի դքսին ազգինակ որդւոյն, որն որ թագաւորութեան ժառանգն է) Պարսից սովորութեան համեմատ մեծագին ամաններով ատրճանակներ (գեզաւ) տուաս։ Ամէնք կառարուելէն ետքը շատ չկեցաս, այլ կրնթէ անմիջապէս ելլոյն համար իր ապարանքը դարձաս։ Իրիկունն ալ Պարսիկները սեղանի հրաւիրուեցան։

— Լեռնէ մը ասեն կայ որ լրագիրներու մէջ ժոէնվիլի իշխանին առաջնորդութեանը վրայ զանազան բաներ կը կարդացուի։ Ասոր թէ որ ժոէնվիլի իշխանը աս բոլոր հիւանդութիւններուն մէջ ստուգիւ ինկած բլլալու բլլայ, հիմա իրեն կենդանի մեռելը՝ անուտակոյս մեծ հրաշք պէտք էր սեպել։ Պրուսիայի ընդհանուր լրագրին գրագիր գանուաց թղթակիցը՝ աս նիւթիս վրայ հաստատուն աղբիւրներէ առնելով՝ ասանք կը գրէ։ "Իշխանը երկու անուս չափ ստուգիւ հիւանդացաս, եւ անոր համար ալ նաս ատրմնով լրած կրնդունիմ։ Ամէնքը շնորհաս ընդունել։ Իր հիւանդութիւնը Ալճերի սոսկալի ատաք տեսնելը երկայն ժամանակ ձիու վրայ պարտելէն յառաջ եկած է։ բայց աս հիւանդութեան պատճառ գրուելն տարուելով՝ կարծուեցաս որ ամբոր ալ բոլորովին բժշկուած է։ Ասոր վրայ շատ չանցաս, իշխանին ինդրին (գրա հիներին) կողմը յանկարծակի ստամոքի ցաւեր եկան։ Ա՛ս վերջի ցաւը յառաջ ելած ունէր, անոր համար ալ երեսին դրդիը նեռած ու գեղեցիկ եր, սակայն ոս անգամ ցաւը զայրացած ըլլալով՝ քիչ մը առեն իր կենացը վրայ վախ ունեցան։ Շատ մը բաներ Սուլթանն նարին առաջին վիրաբուժին իմացուցին, որն որ երկու. ու. զրաւոր դեղերով՝ ախորը կատարեալ փարատեց, այնպէս որ Օդոստոսի 9ին իշխանը Փարիզ գարձաս ու հիմա հոն իր ունեցած հիւանդութիւններէն եւ ոչ փոքր նշան մը վրան կայ, կը յուսացուի որ նոյն առողջութիւնը հաստատուն կը մնայ։ Ապին կ՚երեւայ որ լրագիրները ժոէնվիլի իշխանին առողջութիւնը փճացաս, իր կենացը վրայ ալ յոյս չկայ ըսելով, ինչ ստոյգնան չափազանցութեան զարկեր են։"

— Ամերիկայոյ Սեպտեմբերի 27ին ոչքանի հրոփարակ մը կը հրատարակէ, որով թագաւորը Սու ազարարեալին՝ իրեն հարիւնապիրութիւնն ու ցուցուցած հաւատարմութիւնը ու մեծ ծառայութիւնը վարձատրելու համար, Ընդհանուր տարարեան անուն ու. պատիւ կը շնորհէ։ Ապիկա Գարդինացոյ մէջ այնպէս մեծ պատիւ մը կը համարուի, որ Լուդովիկոս ԺԻ-ի դարերուն ժամանակէն ի վեր միայն երկու անուանի զօրավարներու տրուած է։ մէյ մը Լեոնին Դիբրէն սարարարեալին, մէյ մ՚ալ 1732ին Ալիլեար սարարարեալին։

— Օսմանի դուքսը՝ որն որ Ալճերիի ընդհանուր կառավար գրուած էր, Սեպտեմբերի 23ին Ալն Դրուէն դէպ ի Տարսիկիա գնաց։ Ամսոյս 2ին

* Տես նեղագրաց թիւ 15 էջերդ։

դուրսն Ազիզի անցնելու համար նաև պիտի մնան։ Իսկ Դքսուհին նոյեմբերի մէջ Լիվորնոյ մեկնելու զուարճութեամբ եռան։ Ան պիտի երթայ։

— Պարսկաստանի վարչական ժողովը հրատարակեց որ Լիվորնոյ Ազատաց ծովին եկած նաւերուն 7 օրուան տեղ 15 օր զգուշութեան համար սահմաներ է, որովհետև աս ծովին շատ նաւահանգիստներուն մէջ մաղձայոյզ եղեւցեր է։

ԱՆԳԼԻԱ

ՀԱՐԱՒԱՏԵՆ Աւստրալիայի Արձանագիր ըսուած լրագիրը կը ծանուցանէ թէ Անգղիացոց Պրամպլ բուսած պտուղաշղմնիան (գրէյ+) նաւին նաւապետը՝ Թոպա-Հոյդն անունովը Նոր Զեմլանդա մեծ կղզւոյն տիրած է։ Արդէն յառաջագոյն կ'ըսուէր թէ Անգղիացիք կը մտածեն որ ան կղզւոյն վրայ պրոտեստանտներու տեղ մը հաստատեն։

— Տէրութեան տուած տեղեկութիւններէն կ'իմացուի որ աս տարուան առաջին վեց ամիսներուն մէջ Անգղիայի ռ. Իրլանդայի բոլոր երկաթի ճամբաներուն վրայ 23 միլիոն 110,412 ճամբորդ գացած եկած են, որոնցմէ 101 հոգի գժբախտութեամբ մեռած են, 100 հոգի ալ քիչ կամ շատ վիրաւորեր են։

— Գնացանները աւուրաբի վրայ եկած լուրերը յաջող են, Լիմոնի մէջ ալ նորէն մեծ մեռնելութիւն մը չպատահեցաւ, միայն Լիվերբուլ ու Մէնչեսթրը երկու մեռնելութիւն պատահած են, որոնց մէկուն դպրոցը 200,000 փունտ ապերջանի եղած է։

ՀՆԴՈՒԷՏԻՆ ԿԱՄ ԶՈՒԻՑԻԷՐԻ

Հոկտեմբերի 18ին դաշնակցութեան դուռը մտնելու ժողովքը՝ եսմը ուղղափառ նահանգներուն մեռնելու դաշնակցութիւնը քննելու համար դաշնակցութեան ժողովքին մէջ 12½ քուէով որոշուած պատերազմը՝ իրաք ալ ի գործ դնելու վրայ պիտի ըլլայ։ Անոր համար հիմա ամէն մէկ նահանգ ժողովքին մէջ իր կրծքը յայտնելու համար խորհուրդ կ'ընէ։ Սեպտեմբերի 21ին Յուրիա արտաքսական նահանգին կառավարութեան մեծ խորհուրդը ատ բանս իրեն կողմանէ որոշելու համար դումարուեցաւ։ Պ. Գարբիէր ատ նահանգին կողմանէ դաշնակցութեան ժողովքին իրեն կուտուած պատգամաւորը՝ ինդիրը ժողովականներուն առջեւը դնելէն ետքը՝ վէճը սկսաւ, որ միւսէ իրիկուան ժամը 10 տեւեց։ 151 հոգի պատերազմի համար քուէ ձգեցին, իսկ 29 հոգի խաղաղութեան ու պատերազմ չընելու կողմը քուէներին տուին։ ասով որոշուեցաւ՝ որ Յուրիա նահանգը բոլոր ճգռանց ու ատացուածքովը ու արնամբ ալի եսմը նահանգներուն դէմ պիտի ոչխատի, ու ինչպէս կ'ըսէ դաշնակցութեան լրագիրը, մեկալ արտաքսական նահանգներուն հետ ամէն չարիքը, ու երկրին միասակոյ քաղաքական պատերազմը յուսալ առնելու պիտի ճգնի։ Ժողովքին մէջ պատերազմի կողմը խօսողներէն գլխաւորներն էին պ. Գուրբէր, պ. Ռուզդիման, պ. Նէյեր, պ. Գիւրբրիէ ու Բէոդալոյ, պ. Շէրտէլի, պ. Յենտէր, որոնք որ շատով խաղաղութեան հաստատելու համար ապահովագիրներ՝ պատերազմին է, կ'ըսէր։ Իսկ պ. Ռէրիա, պ. Շուլդէս-Ռոպէրի, պ. Մուրալ, պ. Պիզլ, պ. Մուսան ու պ. Պլանշէլի խաղաղութեան կողմը խօսեցան։ Պատգիրքը մէյ մը, ըսաւ պ. Ռէրիա, մեր զօրքին պատերազմէն ետքը դառնալու ժամանակը, երբ որ պարապ տեղը հայրը՝ իր փեսան, պարապ տեղը հայրը՝ իր որդին, ու եղբայրը՝ իր եղբայրը պիտի մնան, ան ժամանակը՝ մեր զօրքին թմբուկի ձայնով ու երամ շատ մեռեալներ Յուրիային եկեր ժամանակին հնմանիր։ Ան ժամանակը պիտի ըսենք թէ ասիկա բանակին առջեւը մնաւ, մեկալը Լուդուանին առջեւը ինկաւ, իսկ ուրիշ երրորդ մը վերջին անգամ Լամիին առջեւը կնդանի տեսնուած էր։ Բայց արդեօք աս ինկածներուն համար պիտի կարող ըլլանք ըսել, թէ պատուաւոր պատերազմի մէջ հայրենեաց համար մեռան։ Աւելի երբեք, ինչու որ այնպիսի պատերազմի գացին, որ հայրենեաց դատին դեմ է։ Պատմեցէք մէյ մը ան անհնարին ծախքը որ պիտի ընենք։ Հարիւր տարուան քիչ մը անցաւ, հարիւր թէ տարի քիչ մը հեռացաւ, մեր երեսուցը դէմ՝ պատերազմ պատերազմ կ'աղաղակենք։ Տէր Գահերկ ու մեծարոյց Յուրիէ, ըսաւ պ. Շուլդէս-Ռոպէրի, ես իրրեւ տեղեկութեան մարդ կամ քաղաքագէտ չեմ խօսիր, ու իրաւունց բարակ գուշակութիւններէն չեմ հեռակցիր, որով մեր հայրենեաց մէջ տարիներէ ի վեր պատահած գէպքերուն, (որոնց վրայ շատ կը յուսամ) օրինաւորութեանը ջատագով կենամ։ բայց իմ կարծիքս ու սրտիս մէջը եղածը յայտնի կը ղրուցեմ, ու խնդրելը գլուխը մարդ. մի պէս մնածելով՝ օրինաւորն ու ապօրինաւորը իրարմէ կրնամ զանազանել։ Մի անիրաւ ինդիրը ամէն չարեաց սկիզբ եղաւ, ու ասիկա անէծք մը եղաւ մեզի, որ զմեզ առաջնորդ եղած խորհրդատուները հասցուց բերաւ։ Այս քաղաքական (էրոպէոպանդ) եմ, վանքերու բարեկամ չեմ, բայց մեր դաշնաւորութեան դաշինքը յայտնի ու պարզուած կերպով մեր ուղղափառ դաշնաւորացը վանքերը միշտ պահպանելու համար եղաշնաւոր կեցած է։ Անոր համար հոմանքաձակ կը պատչեմ՝ որ Արքաւ նահանգին՝ իր նահանգին մէջ եղած վանքերը ջնջելը՝ որն որ գժբախտութիւնամբ դաշնաւորութեան ժողովքն ալ հաստատեց, դարձ թիւն, յարիշատակութիւն ու պաշտելը չպահել է։ Այս բանս անիրաւութիւն է, որն որ եմէ չունք թշնամիներ, խաղաղութիւն գտնելիք չունինք։ Միասնանց Լուսնուն կանչուելը ես ալ կը գաստաղարանեմ, ու եօթը նահանգներուն մնացեալ դաշնաւորութիւնքը տեւելուն վրայ ես ալ կը յուսամ, բայց քանի որ վանքերը նորէն չեն հաստատուիր, ու քանի որ ան նահանգներուն ներաշնաւորութիւնն չունք տար, որ ուրիշ անգամ ապատ գնելով վրանին չունք յարձակիր, ուղղափառները միշտ իրաւունք ունին։ Մեզ որ աս բանիս համար մեր զօրքը պատերազմի կ'երթայ, անիկաս բանի համար անիծեալ պատերազմի գացած կ'ըլլայ, որուն վախճանն ալ անստոյգ է։ Պատմեցէք մեզ մը որ գոյրքով դարս եղելու ըլլանք, գիմնոնիս այնպիսի հիւլեանութիւններ պիտի եղլեն, որ բոլոր զօրութիւնքն ու արեամբ չսպի իրենց սատցուածքին ու 500 տարիէ ի վեր ունեցած աղաստութիւնն ու անկախութիւնքը վրայ պիտի պատերազմին, ու կամ պիտի յաղթեն եւ կամ պիտի մեռնին։ Այս կերպով խառեցան մեկալ խաղաղութիւնն կողմը ընդունելը, եւ մնաւանդ պ. Պուշեր, բայց, ինչպէս յաւաղուրեն ալ կը դուշակէր, օգուտ մը չրրին, ու պատերազմ որոշուեցաւ։

Սեպտեմբերի 26ին Շվեյց նահանգին ժողովուրդն ալ վերը գրած ինդրոյն համար ժողովեցաւ։ — Այս անգամ բարեմութիւնը ուրիշ անգամներէն աւելի էր, 9000 հոգիէն աւելի կային։ Ժողովրդեան քաջալերութիւնն ու արտաքսական նահանգներուն ըրած բռնութիւնքը վրայ ունեցած տրգռոյ բարկութիւններն տեսնելու բան էր։ Լատին 12էն Ապիպէրկ խորհրդականը ժողովքը բանալէն ետքը՝ վէճը սկսաւ որ մինչեւ 3 տեւեց։ Վիճաբանը կողմը՝ որ 300—400 հոգի աւելի չէր, կ'ուզէր որ պետնի ժողովքը հաստատէն՝ որ նահանգներուն ներկայութիւնը ճանչնայ, ու երկու կողմերուն մէջ խաղաղութիւնն բանը լմննայ։ Բայց ան առաջարկութիւնը ընդունելի չեղաւ՝ բազմութիւնը ուրախութիւնամբ որոշեց որ Լեթէ տասուներկուք ու կէս արտաքսական նահանգները իրենց վրայ յարձակելու ըլլան՝ կամ դաշնակցութեան պայմանները չպահեն, պատերազմ ըլլայ։ ուստի եւ Ա. Շվեյց նահանգին՝ մեկալ վեց Ռուի, Ունդերվալտէն, Լուցեռն, Ցուկ, Գլարոյսպրիկ ու Պալլիս ուղղափառ նահանգներուն հետ բրած դաշնակցութիւնը հաստատեց։ Բ. կառավարութիւնն ձեւքը պատերազմի պատրաստութիւն տեսնելու, ռահվիները պահպանելու, ապրանք իշխանութիւն տուաւ։ ու Գ. Ապիպէրկ խորհրդականը պատերազմի զրկելին վերին հրամանատար ըլլաւ։

Այս ժողովքին մէջ ամէն բան հանդարտութեամբ եղաւ, լմննցաւ, ու ժողովրդեան ըրած սա պաշտպանութիւն Ռուի, Ունդերվալտէն ու Ցուկ գաւառներուն վրայ մեծ աղդեցութիւն պիտի ընէ։ Անմոր երկրներուն մէջն էր Գ. Հեռիկէր 74 տարուան ծերունի խորհրդականը, որն որ 50 տարի յառաջ նոյն տեղը խաղաղութիւն քարոզողներուն դէմ խօսած էր։ Ա՛ՀՄ վերջ նահանգին ժողովուրդը, ըսաւ, ամենեւին միմեանց զանազան։ Կամ իրաւունք ունի եւ կամ չունի։ Ինոր համար քաղաքական խօսքերէն պէտք չէ որ խաբուի։ Մեզ որ մնաց մը տարուելու ըլլայ, պէտք է որ բոլոր ձեռքը մէկէն առնու։ Գիտուն տարի յառաջ Օքսենպաքն գիտի, Հարպս Օքսենգոյի * մը կար, որ ձեզի ան առեն առանց դառն առաջարկութիւններ ըրաւ։ Պիտերոյութիւն, ասնեւ մեր։ Ինոր գոյութեամբ ու աշխատանքով պէտք ենք մեր ամենէն պզտիկ իրաւունքն ալ պաշտպանել, օր մեայ որ հիմա ամենէն մեծ իրաւունքն վրայ է խնդիրը։ Այսոր նման խօսեցան Ապիպէրկ, Հոլտենէր, Գան Շատեայ, Գամեր ու Շգիկեր խորհրդականները, ու Սուդէր Գան Շվեյց քահանան, որ կրնայ կարմնակ կառավարութեան ելեկցիոյն ըրած պաշտպանութեանը համար շնորհա-

* Օքսենպաքն բառը՝ գերմաներէն Օքս (Ox) ու Պոյ (ոսկր) բառերէն կ'ելլայ, ու եզան ոսկր կը նշանակէ, իսկ Օքսենգոյի՝ եզան ղլուխ ըսել է, որով խօսողը Պաղէյի Օքսենստիրնով մէկը կ'ուզէ իմացնել, որն որ, ինչպէս խօսքը կ'ըսէ, 50 տարի յառաջ խաղաղութիւն կը քարոզէր։

կալ ըլլալին եռքը՝ Ս. Կուսին բարեխօսութիւնը կանչելով, ու ժողովուրդը անոր յանձնելով խօսքը լմննցուց։ Այդ ամենն գիշերվան վայրկեանն ան էր, երբ որ պ. Ապիպէրկ բնմը եղաւ, ու ժողովրդեան իրեն տուած պաշտօնին համար խօսել սկսաւ։ Ա՛Հ վիցի ժողովուրդ, ըսաւ, ես քաց ու պայծառ երիտասարդիս տակը Աստուծոյ առջեւը կ'երդնուիմ, որ ձեզի հետ ու ձեր քովը ապագայ վտանգներու պատրաստ մնանակից բլլամ։ Ձեզի հետ պիտի որ կենդանի մնամ, ու ձեզի հետ պիտի մեռնիմ։ (Ամբոխ ժողովուրդը սկսաւ ապարդիւնով իր հաճութիւնը յայտնել։) Բայց կը յուսամ՝ որ դուք ալ հաստատամիտ ու, որտանց հնազանդ կը մնաք։ Ես իմ բոլոր ապագայ վիճակս, իմ պատիւս ձեր վրայ դրած եմ, ձեզմէ կախուած ունի որ վատնդի ժամանակը՝ իմ ամենայնութիւնս արդարացնէք։ Այսոր վրայ երբ որ ժողովուրդը միաբանակ ուրախութեան ձայնով կ'աղաղակէր, յանկարծ արեւը ամպէ մը գացուեցաւ, ու լուսոյ ճառագայթը տեղին մէջէն խորհրդակային երեսը դարձնելով, որ արդարութեան սուրը կը շողացնէր, միջին դարուն մէջ պատահած գէպք մը յիշեցուց։ Ան ատեն պ. Ապիպէրկ՝ «Ընթացէք, տեսէք տեսէք, ըսաւ, Արարատի ու Սուրբ Եղիայի արեւագակը»։ Այս խօսքս ժողովուրդը այնչափ շարժեց որ միաբանակ ուրախութեան ձայներով կ'ազաղակէին։ Այսկից հոգը աս ժողովքն հասարակութիւնը որոշեց որ Պոմ որ աս ժողովքին որոշածին վրայ յանդգնութեամբ քննութիւն կ'ընէ, ով որ խօսքով կամ գրով հայրենեաց թշնամացը կողմը կը բռնէ, ով որ կը հեռանայ ու առաջին անգամ կանչուելուն՝ չհնազանդիր, իրրեւ երկրին թշնամի ու հակառակորդ պիտի համարուի, ու միեւնոյն ցանկ պիտի պատժուի։

Այդ կամ Վատ նահանգին խորհրդականը հրամայեց հանեց որ մինչեւ Հոկտեմբերի 1, զօրքը պատերազմի համար պատրաստ ըլլայ։ Նոյնպէս Գուրիա նահանգն ալ պատրաստուելու 5 խումբ (bataillon) հետեւակազօր, 3 վաշտ (compagnie) դրագոյ, ու 1 վաշտ ալ ձիաւոր խրիկելու պատրաստութիւն կը տեսնէ։ Այսկից զատ նահանգին զօրքն ալ կարգաւորելու ու պատրաստելու վրայ է։ — Յուրիա նահանգին ատրիկաութեան դիւանատոյր դիր մը հանեց անոնց դէմ՝ որոնք մեծ խորհրդեան որոշածին հակառակ գործելու համար մէկը մէկալը կը գրգռեն կամ կը յորդորեն՝ որ իրենց հրամայուածին ականջ չդնեն, կամ երդում չընեն։ Այս թղթին մէջ այսպիսիներուն դէմ մեծամեծ պատիժներ կը սահմանէ։ — Պ. Գաղղոս նահանգին ուղղափառները, որ 100,000 կը հասնին, նոյն նահանգին կառավարութեան աղերսագիր մատուցին, որով կը խնդրեն, որ պատերազմ չըլլայ։ Այսոր վրայ հետեւեալ լուրերն մէջ կը խօսինք։

ՈՒՍՈՒՑԱՆԱԿԱՆ

ԵՐԿՐԱԴՈՐԾՈՒԹԻՒՆ ՍԻՆԵԱՑԻՈՑ ՄԵԾԱՓԱՌՔԵՐՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Այս որ 1843ին պ. Հեռաքի Սինեաստան խրկուեցաւ, Գաղղիական մեծափառքերծութեան ընկերութիւնը իրեն մնանուոր յանձնարարութիւն մը ըսաւ՝ որ Սինեայոյ մեծափառքերծութեան կերպը անձամբ ուսնի մը քննէ։ Իրեն ըրած գնուութիւնները ամենուն ալ սպառակաց ու հարկաւոր կրնան ըլլալ, մանաւանդ որ պ. Հեռաքի ամէն գացած աեղը բոլոր մնագրութիւնը ատ բանս վրայ գրագրեցեր է։ Ինչ իր գրած լուրերն եռանի եկած սեղմութիւնները կը քաղենք։ Վանարեան կղզիներուն վրայ սեւ թթի ծառը աղէկ կը յաջողի, եւ կ'երեւայ որ գաղթականները իրենց գաղթականութեան առաջին առեներեր հոն տարած են։ Խարեցուոյ հրամանատարին կողմերը շատ սքանչելի թթենիներ ու շերամներ (էֆէ+ պէոճէյնէր) գտեր է։ Պուրսան կղզւոյն վրայ գրեթէ 600,000 թթի ծառ կայ եղեր, որոնք որ Հնդկաստանէն, Սինեաստանէն, Արաբատեայ նահանգներէն, Գոդդիայէն եւ ուրիշ երկիրներէն հոն բերուեր են։ Նոյն տեղը թեր տեսակ թթենի տեսեր է։ Գանդոնի մէջ, որ բոլոր Սինեայոյ տարածքներուն (manufacture) ու մեծաքանչ ապրանքներուն կենդրոնն է, ամէն տեսակ կերպասներն ու մեծաքանչ ժապաւէնները, բայց մանաւանդ Սինեայոյ սնուանի շղարշը (գրէնէ+) կը շինուի, եւ ասիկա այնպէս երեւելի է որ մինչեւ հիմա եւրոպացի ատրազարդներն (fabricant) մէկն ալ ոչ գեղեցկութեան, ոչ ալ ամրութեան կողմանէ իրեն հասած է։ Հունդեմ (Գանգոն) նահանգին մէջ մեծաքանչ շատ տատ յաւուրչ կու գայ։ Ճանչուն երկու դիմ կարճ թթենիները ցանկի պէս տնկուած են։ Ինակիչ-

* Այս խօսքս 1815ին Հնդկաստանէ ու Ուսարիայէ մէջ եղած պատերազմին գեղեցիկը կ'ամփոփէ։

ներքը ամէն տան մէջ մեռաբս կը հանեն, եւ առած մեռաբներն կը բանին։ Այս տեղւոյն ընդարձակութիւնը 2500 — 3000 քիլոմէթր է, գլխիէ մէկ միլիոնի չափ բնակիչ ունի, որոնք ամէն տարի վեց ամսում՝ մեռաբս ժողվելով՝ դրկիէ 600,000 քիլոկրամ՝ մեռաբս ձեւաք կը ձգեն։ Այնէկն աղնիւ տեսակները Գոնդոնկ եւ Կա-դլաի կ'բաւի։ Կոնդոնին մոտ է Ամոյ, որն որ գրսեցիներուն հետ պիտու յուսալ առուտուր ընելու սկսաւ։ Հոս ալ Գանդոնին պէս շերտաս կը մեռացանեն ու մեռաբս կը բանին։ Զուգան կոլը՝ որոյ շերտաս մեռացանելը օրէ օր շատ կը ծաղկի։ Հոս տեղոյ բնիկներուն շատ եւրոպէի են։ Ներքոյի մէջ եղած բիլիենիներուն թիւն ու հոմանը շատնուելի։ տարիս ոնպին առանց մշակելու կը բուսնին կը բարձրանան, սատնցմէ մէկ հատը 100 մէտր բարձր էր։ Հոս ալ ամէն տեսակ մեռաս (Ճանչնա), շարաշ, զառնաւուիս (ոՇԼա) եւ թեաւիշ (գ-ոյեՖ) կը շինեն։ — Թէրիի ծառերը գլխաւորաբար ջրարբի երկիրներու մէջ կը անկուին, ու հասարակօրէն բրնձի դաշտերուն շորս կողմը ցանկի պէս կը գտանեն։ Հնդանոցներուն բիլիենոյ չար տերութիւնները կու տան, մէջը բրնձի կամ բամբակի ալիւր ալ կը խառնեն։ Անեկացիք ծառերը պատուասանէն ու. յատակը (պ-ոՖաՖ) շատ ալէկ գիտեն, եւ մէկ քանի կողմանէ Եւրոպայ ոցմէ ալ քաջ են։

ԲԱՆԱՒԻՐԱԿԱՆ

ԱՐՒԵՒ ԱՄՐՈՑԻՆ ԳԱՒ ՀՈՍ ԱՐՒԵՒ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ*

Ներքին դիրքի (իշ զոյլ) — Նուրի ՀԲԵՐԸ։

Յ. Ղեւոնդ գրչակը երիտասարդ հասակի, որն որ յեռան խիստ բարձր տեղն է, միայն նեղ ճամբայ մի կայ, ան ալ երկու պատերու մէջ, որոնք այլազգիները թիւնամիներու յարձակման դէմ նոր տունը նեղը շինած են։ Այսուամենայնիւ տունը մէջ տեղը փայտէ դուռ մը կայ, որն որ ներքին դղեակը կը հանէ, ու տանց մանաւոր հրամանի չբացուիր։ Այս գունէն անդնեղէն ներսն ալ, նոյնէն երկին պատերու մէջէն պէտք է անցնիլ, որոնք նոյնպէս մերջին ատենուան շինուածք են, բայց աւելի բարձր ու ամուր են, մանաւանդ ալ կողմերը, որն որ հարաւային ու ամէն կողմանէ ալէկ է։ Պատերուն ներսի գին գտնուած շինուածներ կան. ինչպէս բերդապահներուն բնակարանները, նոր փառատոյտ, որոյհնոց. հինը անգամ մը յանկարծ բռնկեր ու շինուածներուն մեծ մասը կործաներ է։ Հոն քանի մը հին թնդանոթներ ալ կը գտնուին, որոնք Սուլթան Մահմուտին ու Սուլթան Մուէյմանին արշաւանաց ատենէն մնացած են։ Հին պահապան զօրքի բնակարաններ ալ կան, բայց հիմա պարապ են, ինչու որ բերդը հիմա պահապան զօրք չունի։ Դղեակին դղեակին մէջն է ան մեծ քարաժայռին գլխաւոր մասը, որն որ դէպ ի վար քարերը կը նայի, ու զարմանալի արուեստով փորուած է, որուն վրայ յուսաչարչարն խաչեցանք։ Քարաժայռին՝ ներքին դղեակին մէջ եղած մասը 60 ոտք բարձր շինուած կորուած է, անանկ որ պատի կը նմանի, որուն գրեթէ ըստ ամենայնի մէջ տեղը զուտն է, ուսկից դիւրաբ է մտնել, որ ներքին դղեակն երթաս, ու մանեցուդ պէս ապատ լոյս մը կը տեսնես, որն որ վերէն երդի նման ծակէ կամ պատուհանէ մը կու գայ։ Դուռը, երդը, պատերն ու. գրեթէ ամէն կողմ ամրուած ու ապականած է։ Գանէն տնտեսը մեծ ժայռի մէջ փորուած սենեակ մը կը մտնի, որուն ձեղունը կամար է, 45 ոտք երկայն ու 25 ոտք բարձր։ Պատերուն ողորկութիւնը՝ հանմանութիւնն ու. կարգաւորութիւնը այնչափ վարպետութեամբ չէն, որչափ դղեկին դուրս եկած խցերուն կամ ոյնիրուն հանոյ ըսենք. նոյնը ուրիշ ներսը եղած խցերու. վրայ ալ խնամ. է։

Մի խոսակ դիմացը 5 ոտք բարձր դուռ մը ուրիշ պղտիկ խուց մը կը տանի, որն որ սատիկ նուրբ հոտերուն համար՝ Դամ ինի դուբ (Ներքի դուբ) կը կոչուի։ Խուցը ամուր մարմարոնէ (Մոպլոյ) պատած, ու ոմանց ներքով մ՝ ալ անանկ ծեփուած է, որ թթուէս շատ անպատ կուտակուելը ծածուկ գտնած պահուած կարծելով՝ աշխատած են որ պատերը գործիքներով կամ վառօդով փլցնել տան, բայց փուծ եղած է, ծերը չմոգուր որ ասիւս մը ամբողջ փրթի. ասիւսներուն մեծութիւնն ալ 8 քառակուսի մատ է։ Պատին մէջ խորանի պէս ի ներս խուց մը փորուած է նաւիով լեցուն, որն որ ասիւսներուն միջոցներէն փաղերով սատիկ նաւիի հոտը կը պատճառէ։ Այն տեղէն վրայի քարաժայռը տեղ տեղ ճրագի մոխ ուրուցած կ'երեւայ։

Այս նաւիի դուռ ըսուած տեղէն անմիջապէս քովը ուրիշ քարաժայռ մ՝ ալ կայ, ուր 5 ոտք բարձր ու 5 ոտք ալ լայն ծակ մը կրան պէս՝ հինգ հատ կարգաւ փորուած խցեր կը տանի, որոնք տնանկ շինուած են որ երկուքը առաջին խցին երկու դին են, երկուքն ալ դիմացը մէջի մէջ հատատոր մեծութեամբ։ Այս խցերուն պատերը ամենեւին առանց զարդի են, միայն որոշ կորուած, նշան կամ գիր կամ խոռոչ մը ամենեւին չտեսնուիր։ Բոլոր նեղքին դղեկին մէջ ուրիշ գլխաւոր յիշատակի արժանի բան չկայ՝ բերդ, կրակ, պարտարոյր։

ԱՆԷ ԳԵՐԷՆ — ԴԵՐԷՆՈՅ ՎԵՐԵՒՈՒՆԸԸ։

Բայց լեռան վրայ նեղքին դղեկէն դուրս, ու նուրբի դրերէն քանի մը հարիւր քայլ հեռու, բարձր ու մեծ ժայռի մը գլխը ուրիշ մեծ այր մ՝ ալ կայ։ Այն երիտասարդը պէտք է որ լեռան տարեւերման երկրը Գաղարիզ գրան մնա՝ գտնուիր տեղէ մը մեր սոսի եղլ։ Ի նր երկրէն հետ՝ դէպ ի հարաւային արեւմուտքն դին երկայն պատի մը քովը բարերու յատակ երդիաքու է, որն որ աս կողմանի ամրութեանը համար շինուած է։ Այս ճամբուն վրայ տեղ տեղ սանդուղներու ու նստարաններու մեռացորդներ կը գտնուին, բայց անանկ խառն ու իրարմէ հեռու, որ մարդ չկրնար դուշակել թէ որպէսզի տանելոյ իրարու հաղորդութիւն ունեցեր են։ Այնպէս թիւ յայտնի կը յայտնեն որ լեռան աս մասը շատ հոյակապ ու ազնուական շինուածով զարդարուած ըլլայ։ Անկէ քանի մը հարիւր քայլ յառաջ երդիաքէն ետը՝ դեռ ամբողջ մեռցած գարվոր խնկեղնոյ սանդղի մը դրան կը հասնի. սանդուղը 25 աստիճան ունի, ամէն մէկ աստիճանը 10 ոտք լայն՝ քարի մէջ փորուած է, որուն աջ կողմը կարգաւ. քարէ քով խցեր են, իսկ ձախ կողմը վանդաւոր ձոր ըլլալուն համար՝ սանդղին քովը քարէ ամուր լինդաան մը շինուած է, որն որ գահավէժ ըլլալէն կը պահէ։ Սանդղին վար իջնալուն պէս, քարի մէջ փորուած 6՝ ոտք երկայն, 18 ոտք լայն դատարան մը կը տեսնես. անմիջապէս դիմացը մեծ դուռն է, իսկ երկու կողմերը սիրուզարդ նստարաններու մեռացորդը կը տեսնուի, որոնց մէկը 34 ու մէկայլը 17 ոտք է, ու հաւանական է որ առանց ուրիշ կապ ու դաւիթներ շորս կողմը պատած ըլլան։ Այս նստարաններէն խիստ հեռուն եղած դաշտերը մինչեւ Ասորոց լիւրը դեպ արեւելք ու Պարսից երկիրը կը տեսնուին։ Այս տեսքը կանանչ անենալով, մարդ 6 աստիճան տանելէ մը, որուն ամէն մէկ աստիճանը 3½ ոտք լայն է, դեպ ի 9 ոտք բարձր դուռը կ'երթայ։ Դուռը 4½ ոտք լայնութիւն ունի, ու մեծ արուեստով 60 ոտք լայն ժայռի մէջ փորուած է, անանկ որ ժայռը պատի պէս շնուած 40 ոտք բարձրութեամբ գտնուին քովը վեր կը բարձրանայ, պատն մէջ տեղը, ինչպէս ըսինք, վեց աստիճան բարձր դուռն է, բոլորովակ ամէն կողմ տարեանոյ իրերով եւ ուրիշ զարդերով լեցուն, մեղրը որ բարբարոս ձեւուբենը շատ տեղ ուրիշ ու խանդարեր են։

Դռանէն մտնողը նախ մեծ քառակուսի քարի մէջ փորուած սենեակ մը կ'երթայ, որն որ 25 ոտք երկայն, 21 ոտք լայն, 25 ոտք ալ բարձր, բոլորովին պարապ, առանց պատկերներու, առանց զարդի է։ բայց պատերը, ձեղունը, յատակն ու դռներուն վերի ոմերը անանկ փարոլատիեամբ յոկած ողորկած են, որ կասպիտ, ու անենման արուեստարի գործ կրնայ ըսուիլ։ Սենեկին երեք կողմերն ալ երեք դուռ կայ, ամէն մէկը 7 ոտք բարձր, 3½ ոտք լայն, մէկը մեծ դրան ըստ ամենայնի դիմացը, միւսայ երեքը ալ ու ձախ դին, որոնք նոյնպէս երեք հաւասար մեծութիւնամբ խցերու դռներ են։ Դիմացի խուցը 2½ ոտք բարձր պատով գրան սենեկէն կը բաժնուի, ու մանեցուդ պէս՝ ձախ դին տեսակ մը նստարան կը տեսնես, որն որ 3½ ոտք բարձր ու 5½ ոտք լայն կարգաւ բոլոր պատը բռնած է, ու 3 աստիճան տանելով վեր կ'երթայի. սա ամէնն ալ քարի մէջ փորուած է։ Իսկ ձախ կողմանի խուցը 23 ոտք երկայն, 9 ոտք լայն է, նստարանը՝ որն որ ալ կողմանի պատը բոլոր բռնած է, քարոյովին առաջին խցին նման է, միայն տանիքը վեր երթալու համար աստիճաններ չունի. ու դիմացի պատին վրայ նոր նստարանը՝ պատէն դուրս ըլլալու տեղ, բոլորովին պատին մէջը փորուած է։ Այն կողմի խուցն ալ բոլոր ամենայնի տարբ նման է, միայն 16 ոտք երկայն ու 8 ոտք լայն է, խուցը գրսի սենեկէն բաժնող պատին լծանձրութիւնն ալ 3 ոտք է։

Այս խցերը ամենեւին զարդ չունենալէն զատ՝ պատերն, յատակն ու ձեղունը ողորկութիւն ալ չունին, ու սանդի սիւռ երեւցեր մը ունենալուն համար շատ կարծէ, որ աս խցերը մեռելներու համար սահմանուած ըլլան, որոնց մարմինը դուրսէ դրդ ածելու մէջ, կամ անոնց մոխիրը սարդներու մէջ, եւ կամ ան տեսակ սովորութիւնը համեմատ ուրիշ կերպով մը քրմի նստարաններուն վրայ կարգաւ կը դասէր։ Խիստ բոլոր խցերուն մէջ ուրիշ բան չտեսնուիր, բայց բոլ (գ-ոյեՖ-ը) ու շղթի (կեՖ գ-ոյ-ը) իրենց բուներովը։

Այս խցերուն ու դրսի սենեակին քարաժայռէն քիչ մը հեռու դէպ աջ կողմը, Շուրջ պրսի բլրակի մը պատատուածներուն մէջ նեղ ու զժուարանցանց ծակ մը տեսաս, ուր որ մտնելու համար չկար, ծակը 3 ոտք բարձր, 2 ոտք լայն, 5 ոտք ալ խոր էր, գրեթէ ժայռին մէջ տեղը, ու վրան ալ կամարի նման ծածկ մը ունէր։ Շուրջ մեծ աշխատութեամբ ներսնտաս, ու վերը ըսուած քառակուսի սենեկին նման սենեակ մը գտաս, որուն պատերուն վրայ վերբինենրուն նման նստարաններ ըլլալէն զատ՝ պատին վրայ կրկին կարգաւ 5½ օրուանց գնդակ մը մտնելու. չափ ծակեր կային, հաւանական է թէ կանթեղ վառելու համար եղած ըլլան։ Այսոնցմէ ուրիշ բան չտեսաս, ամէն կողմ պարապ էր։

(Շարունակութիւնը ուրիշ անգամ։)

ԲԱԲՈՑԱԿԱՆ

ՃՇՄԱՐԻՏ ԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

Այս տարի Սրբազան՝ Միրզոյ անուանեալ դիտուն ու բարեպաշտ քահանային Փարիզ հասատատած գրոցին վրայ խօսելէն ետքը, իրեն տա տարուան տուած յայտարարութիւնը կը հրատարակէ, ուր որ Մխիթարի իրեն գրոցին գլխաւոր մասնաճանը կը յայտնէ, որ է տարոց չէ թէ միայն միտքը, հարա նոսեւ. կամքն ու սիրտը դիւտելեան ու. առաւաւածպաշտութեան սիլիզներով կրթելը։ Կիսանարով որ մեր ազգային դպրոցներուն ալ վախճանն առ է ու. առ պիտ՝ որ ըլլայ, նոյն յայտարարութեան մէկ հատուածը հոս կը գնենք։ Պիտի մէկը խնամեալ, կ'ըսէ, որ Ճշմարիտ կրթութիւնը ուրիշ զգուշութիւններ ալ կը պահանջէ։ Պէտք է որ տղոց ամենեն ներքին բանը օրս ինքն մտածութիւնը, կամքն ու սիրտը շնորհուի ու. կարգաւորուի։ Պէտք է որ տղուն սովորցուի որ իր պարտքը ամէն բաներն մեծ սիրէ, պէտք է վարժեցնել որ իր երջանկութիւնը իր ալէկ խոշմանքը սիրէ, ու միրջապէս անոր իրաւանք սիրելու սիլիզներ տուրի։ Բայց մարդս ուստի կրնայ աս սիլիզները բոլորովին մարդոյ գտնել, բայց եթէ ան ճշմարտութիւնն ու քարութիւնն մեծ աղբիւրէն որն որ կրնան է։ Որոնք անուանիրը ապրելոյ կրնայ մարդ մէկու. մը հրամայել որ պարտքը կատարէ, դժուարութիւնները բանի տեղ չդնէ, բայց եթէ Աստուծոյ անուանքը։ Նոր հանոյ բարոյականութիւնն նոյնով՝ միշտ քահանան ամենեն ալէկ կրթիչ է ազգ։ Այս անանկ ճշմարտութիւն մը է որ շատ բանի մէջ մեզի հակառակ եղողներն ալ կ'ընդունին։ Պարզ ուսումնական բաներուն մէջ ազգային ուսումնարաններուն կարգադրութիւնը կը հնտեւինք, ու նոյնին կրթութիւնը մեզի կը պահենք, որպէս զի աշակերտներուն տալիս ցլենք թէ քրիստոնեայ մարդու մը հաւատն ու գործերը մինչ է, ու պրտիկուց զերենք այնպէս ընենք, ինչպէս որ իրենց բոլոր կեանքին մէջ պէտք են ըլլալ։

ՍՈՒԼԹԷ ՄԵՏԵՆԱՊԻՏԻՆ ԴԻԱՔՐ

Սուլթէ Գաղղիացի մտաւորականը Սեպտեմբերի 23ին մեռաւ։ Յունիսն մտաբերենք ըսուած լրագրին մէջ պիէվրի ժողովրդապետը Սեպտեմբերի 23ին ասաց վրայ դրած թղթին մէջ այսպէս կ'ըսէ. «Պ. Գրեգորիոս Սուլթէ կրօնի փրկարար խորհրդները անցեալ երկուշաբթի իմ՝ ձեռքս ընդունելէն ետքը՝ իրրեւ բարի քրիստոնեայ, իրրեւ բարի հաւատացեալ ուղղափառ փախճանեցաւ։ — Այս խորհրդները շատ ան իրեն հարցուցի որ եկեղեցոյ ոչ հնազանդ հոգւով մը՝ ամէն գլխերով մէջ հաւատոյ ու քարոյոյ դէմ գրած բաներդ ետ կը կանչես. ան ալ ամուր ձայնով մը պատասխան տուաւ. «Այո՛ամենայն. բայց իմ գրքերուս մէջ հաւատոյ վարդապետութենոյ դէմ բան չեմ գրած, աս վարդապետութիւնները միշտ յարգած եմ, միայն խեղեւամտութեամբ բարուց դէմ գրած եմ»։ Դեռ երկ՝ մեռնելէն վեց ժամ յառաջ՝ Ընցած երկուշաբթի օրուան հիւանդութեան սասակութիւնը կ'որհնեմ, ըսաւ. վասն զի ան տեսնս աս դիս երջանիկ ընալ առաջարկութիւնը գրի, որպէս զի ինքն որ Աստուծոյ զառնամ ու միշտ իրեն հաւատարիմ մնամ։ — Հկրնար մեկը տեղի շնորհիւն տուող եղողական կրօնի մխիթարութիւնները ընդունիլ, ինչպէս պ. Սուլթէ ընդունեցաւ։ Իր դարձին ետքը ամէն իր գործքերը կրօնի ետանդով լեցուն էին, ու կ'ուզէր որ ան բարեպաշտական գործքերը իրեն քանի մը բարեկամներուն ալ ընկ, որպէս զի անոնց ալ քարի օրինակ տայ։»

* Ցեւ յարգիս 10երորդ ու. 13երորդ թիւերը։